

SVARSFORMULERINGSBETYDELSE I FRÅGEUNDERSÖKNINGAR

MAGNUS HAGEVI

Som man frågar får man svar. Trots denna välkända fras refereras ofta enstaka opinionsmätningar som om resultatet var hugget i sten. I vetenskapliga sammanhang är det inget nytt att formuleringen av en fråga kan avgöra hur svaren fördelar sig. Beroende på hur frågan formuleras kan tolkningen av opinionen skifta mellan stöd av och motstånd till ett förslag.

Men formuleringar av frågor är inte det enda som är aktuellt vid en undersökning av opinionen. Om du någon gång får frågan om du är intresserad av politik kanske du svarar "I samband med lunchen och fikarasterna på jobbet tycker jag att det är kul och visst följer jag med i nyheterna, men under helgen kopplar jag gärna av och ägnar mig åt annat. På bjudning eller fest känns det ofta obehagligt om någon börjar diskutera politik." Men i en frågeundersökning av den typ SOM-institutet genomför har du ingen möjlighet att formulera ditt eget svar, då dina svarsmöjligheter redan är färdigtryckta på formuläret. När SOM-institutet genomför sina årliga undersökningar ställs frågan "Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?" De svar intervjupersonen kan avge är fasta och strukturerade: "Mycket intresserad", "Ganska intresserad", "Inte särskild intresserad" och "Inte alls intresserad."

I detta kapitel är avsikten att analysera i vad mån olika svarsformuleringar påverkar möjligheten att tolka opinionen. En av de vanligaste variationerna vad gäller svarsmöjligheterna rör alternativet att inte ha en opinion. Ska det vara möjligt att kryssa för ett särskilt svar som anger att intervjupersonen inte har någon åsikt? Detta kan ske på olika sätt, till exempel genom att ange "vet inte" som ett svarsalternativ. Ett annat sätt är att skriva ut "ingen uppfattning" som ett svarsalternativ, vilket SOM-institutet understundom begagnat. I de flesta frågeundersökningar undviker man dock möjligheten att ange "ingen uppfattning" eller liknande svar. De som menar att frågeundersökningar inte ska uppmuntra folk att svara "ingen uppfattning" betraktar sådana svar i huvudsak som en kortvarig tvekan för stunden, ett försök att undanhålla sin uppfattning eller ett tecken på osäkerhet (Schuman och Presser 1981; Gilljam och Granberg 1993). Det finns också forskare som anser att svar som signalerar "ingen uppfattning" är viktiga. De anser att det egentligen är en sekundär uppgift att ta reda på vad folk tycker i en fråga och att den primära uppgiften är att ta reda på om de överhuvudtaget har en åsikt i frågan. Alla intervjupersoner har inte någon kunskap i ämnet eller någon åsikt i frågan. Om en intervjuperson inte har möjlighet att svara "ingen upp-

fattning” ökar antalet svarande som i tanken singlar slant för att avgöra vad de ska svara, vilket leder till slumpmässiga svar utan interna sammanhang. Till detta kommer påståendet att de personer som anger ”ingen uppfattning” är relativt påverkbara för olika sätt att formulera frågor och svar. Om de inte har möjlighet att ange sin icke-åsikt anses risken extra stor att deras åsikt varierar beroende på formuleringar i fråga och svar. Detta kan då ge systematiska effekter på svarsfördelningen (Converse 1970).

Det är inte bara möjligheten att ange ”ingen uppfattning” som kan påverka svarsfördelningen. Också möjligheten att ange en mittenposition – det vill säga ett svar som inte tar ställning till två kontrasterande alternativ, utan anger ”varken eller”, ”ingen förändring” eller ”mitt i mellan” – kan påverka svaren i en frågeundersökning. Om man tror att det finns personer som innehar en mittenposition är detta ett skäl att ge ett sådant svarsalternativ. I annat fall kan sådana personer ge andra svar som leder till slumpartade eller systematiska fel. De som inte vill tillhandahålla en mittenposition kan mena att intervjupersoner som anger en mittenposition egentligen svagt lutar åt det ena av de två angivna polerna eller att de är tämligen likgiltiga inför frågan. Ytterligare en anledning till att inte tillhandahålla en mittenposition är om man tror att personer som begagnar detta alternativ egentligen inte har en åsikt. Istället bör frågeundersökarna använda ”ingen uppfattning” som alternativ (Schuman och Presser 1981).

Det är tre effekter av att använda eller inte använda ett fast svarsalternativ som anger ”ingen uppfattning” som ska undersökas. För det första kan möjligheten att ange ”ingen uppfattning” påverka svarsfördelningen. En förändrad svarsopinion kan bli mer positiv eller mer negativ.

För det andra, vad svarar intervjupersoner som skulle ha angivet ”ingen uppfattning” när detta svarsalternativ inte finns? Det är möjligt att intervjupersoner som skulle ha angett ”ingen uppfattning” istället väljer en mittenposition. I så fall bör andelen som anger en mittenposition vara mindre om det är möjligt att ange ”ingen uppfattning” än om så inte är fallet.

En annan möjlighet är att internbortfallet – de som deltar i frågeundersökningen men hoppar över en enstaka fråga – minskar. En anledning att inte svara på en fråga som inte har svarsalternativet ”ingen uppfattning” är att intervjupersonen saknar en åsikt i frågan. Om dessa personer har möjlighet att ange sin frånvaro av åsikt minskar internbortfallet.

För det tredje kan möjligheten att ange ”ingen uppfattning” vara mer attraktiv för intervjupersoner med särskilda egenskaper, till exempel personer som är ointresserade av ämnesområdet eller personer som har små resurser att beakta frågor av den typ som undersöks. Likaså kan personer med liknande egenskaper som nämndes angående ”ingen uppfattning” också begagna en mittenposition oftare än andra. Därför ska vi undersöka i vad mån olika demografiska faktorer har samband med villigheten att svara ”ingen uppfattning” eller ange en mittenposition.

Material

För att analysera effekterna av att använda ”ingen uppfattning” som svarsalternativ krävs två olika frågeundersökningar. En där intervjupersonen – den som besvarar enkäten – har möjlighet att svara ”ingen uppfattning” och en annan där denna möjlighet inte ges. SOM-institutet genomför årligen flera frågeundersökningar. En av dessa genomförs med ett urval som är representativt för befolkningen i Västra Götaland inklusive Kungsbacka kommun mellan 15-85 år och kallas Väst-SOM. En annan genomförs med ett urval som är representativt för befolkningen i hela Sverige mellan 15-85 år, vilken kallas för Riks-SOM. Både i Väst-SOM och Riks-SOM undersöks förtroendet för en rad grupper, men det är bara i Väst-SOM som intervjupersonerna har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”. Detta öppnar möjligheten till att genomföra jämförelser mellan en frågeundersökning där ”ingen uppfattning” används och en där så inte är fallet.

Ingen av SOM-institutets frågeundersökningar har genomförts med tanke på en analys av olika svarsformuleringar, vilket lägger hämsko på de slutsatser som är möjliga att dra. Det är därför inga experiment som ska redovisas där enkla manipulationer tolkas. Istället bör resultaten mer ses som indikationer. I båda undersökningarna är frågorna konstruerade som frågebatterier där en inledande fråga följs av en rad grupper som intervjupersonen ska ange sitt förtroende för. Den inledande frågan är inte exakt lika i Väst-SOM och i Riks-SOM. I Väst-SOM lyder frågan ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?” och i Riks-SOM ”Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande yrkesgrupper sköter sitt arbete?” Medan Väst-SOM endast benämner de enheter som intervjupersonen ska ange sitt förtroende för som ”grupper”, betecknar Riks-SOM dessa enheter som ”yrkesgrupper.” Detta innebär att inte bara svarsformuleringarna kan inverka i svarsfördelningen, utan även de skilda frågeformuleringarna. Min bedömning är dock att denna divergens är relativt betydelslös, även om vi inte kan veta med säkerhet.

I båda frågebatterierna ingår yrkesgrupperna socialarbetare, poliser, domare, advokater och journalister i radio/TV. Det är inte de enda grupper som nämns och vilka andra grupper som nämns är olika i de båda undersökningarna. Dessutom nämns de grupper som analyseras i olika ordning (se enkätfrågan i bilagan till denna bok och Holmberg och Weibull 2001). Vi vet inte heller hur detta påverkar svarsfördelningen, men de kommande analyserna kommer att genomföras under antagandet att de nu nämnda problemen inte menligt inverkar på svarsfördelningen.

Ett urvalsproblem är att Väst-SOM enbart är representativt för befolkningen i Västra Götaland inklusive Kungsbacka kommun, medan Riks-SOM avser att representera hela den svenska befolkningen. Problemet löses genom att endast svarende bosatta i Västra Götaland och Kungsbacka kommun ingår i de resultat som

redovisas från Riks-SOM (ibland benämnt Riks-SOM Västsverige). Det innebär i sin tur att endast Väst-SOM kan vara bas för omfattande nedbrytningar och sambandsanalyser. I den användbara delen av Riks-SOM är antalet svarande så få att en sådan analys inte är genomförbar med godtagbar statistisk säkerhet.

I vad mån överensstämmer urvalen i Väst-SOM och Riks-SOM med varandra? Det är min bedömning att överensstämmelsen är god. Som exempel redovisas svarsfördelningen till frågan om subjektivt politiskt intresse som nämndes i detta kapitelns inledning för både Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige (se tabell 1).

Tabell 1 Politiskt intresse enligt Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige år 2000 (procent)

	Väst-SOM	Riks-SOM Västsverige	Differens
<i>Mycket intresserad</i>	9	9	0
<i>Ganska intresserad</i>	38	41	-3
<i>Inte särskilt intresserad</i>	42	40	+2
<i>Inte alls intresserad</i>	11	10	+1
Summa procent	100	100	
Antal svarande	3465	590	
Internbortfall	2	2	0

Kommentar: Frågan löd *Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?* Svarsmöjligheterna var *Mycket intresserad, Ganska intresserad, Inte särskild intresserad* och *Inte alls intresserad*.

Svarsfördelningen

Låt oss till att börja med undersöka i vad mån svarsfördelningen är beroende av om svarsmöjligheten ”ingen uppfattning” lämnas eller inte. Förändras tolkningen av opinionen om intervjupersonerna har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”? I så fall borde balansmättet – andelen med mycket eller ganska stort förtroende minus andelen med ganska eller mycket litet förtroende – påtagligt förändras. En sådan påtaglig förändring skulle vara om balansmättet förändrades från att ha varit positivt till att bli negativt eller näst intill noll.

I tabell 2 presenteras svarsfördelningen på frågan om förtroende för socialarbetare, poliser, domare, advokater och journalister i radio/TV. I tabellens första redovisningskolumn (som är markerad med ”1”) presenteras svarsfördelningen för Väst-SOM inklusive svarsalternativet ”ingen uppfattning”. I den andra redovisningskolumnen presenteras däremot svarsfördelningen för Väst-SOM utan att de som svarat ”ingen uppfattning” tas med. Eftersom detta svarsalternativ inte ingår i procentbasen i redovisningskolumn 2 är antalet svarande något lägre jämfört med kolumn 1. Samtidigt är andelen svarande i de svarskategorier som alltså redovi-

sas ("mycket stort förtroende", "varken stort eller litet förtroende" och "ganska och mycket litet förtroende") högre. I kolumn 3 redovisas svarsfördelningen för motsvarande fråga i Riks-SOM där "ingen uppfattning" inte angavs som svarsalternativ. Balansmättet redovisas på en egen rad för respektive yrkesgrupp.

Tabell 2 Skillnader i svar om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM och Riks-SOM Västsverige (procent, procentdifferens och balansmätt)

	1. Väst-SOM med "Ingen uppfattning"	2. Väst-SOM utan "Ingen uppfattning"	3. Riks-SOM Västsverige	Procent- differens 1-3	Procent- differens 2-3
Socialarbetare					
<i>Mycket och ganska stort förtroende</i>	32	47	41	-9	+6
<i>Varken stort eller litet förtroende</i>	23	34	42	-18	-8
<i>Ganska och mycket litet förtroende</i>	14	19	17	-3	+2
<i>Ingen uppfattning</i>	31		-	+31	
Summa procent	100	100	100		
Antal svarande	3292	2347	272		
Internbortfall	7		9	-2	
Balansmätt	+18	+28	+24		
Poliser					
<i>Mycket och ganska stort förtroende</i>	66	70	69	-3	+1
<i>Varken stort eller litet förtroende</i>	18	19	22	-4	-3
<i>Ganska och mycket litet förtroende</i>	10	11	10	0	+1
<i>Ingen uppfattning</i>	7		-	+7	
Summa procent	101	100	101		
Antal svarande	3335	3342	278		
Internbortfall	6		7	-1	
Balansmätt	+56	+59	+59		
Domare					
<i>Mycket och ganska stort förtroende</i>	46	62	57	-11	+5
<i>Varken stort eller litet förtroende</i>	21	29	33	-13	-4
<i>Ganska och mycket litet förtroende</i>	8	10	9	0	+1
<i>Ingen uppfattning</i>	26		-	+26	
Summa procent	101	101	99		
Antal svarande	3315	2578	275		
Internbortfall	6		8	-2	
Balansmätt	+38	+52	+48		

	1. Väst-SOM med "Ingen uppfattning"	2. Väst-SOM utan "Ingen uppfattning"	3. Riks-SOM Västsverige	Procent- differens 1-3	Procent- differens 2-3
Advokater					
<i>Mycket och ganska stort förtroende</i>	32	42	35	-3	+7
<i>Varken stort eller litet förtroende</i>	27	36	45	-18	-9
<i>Ganska och mycket litet förtroende</i>	17	23	21	-4	+2
<i>Ingen uppfattning</i>	24		–	+24	
Summa procent	100	101	101		
Antal svarande	3312	2613	275		
Internbortfall	6		8	-2	
Balansmätt	+15	+19	+13		
Journalister i radio/TV					
<i>Mycket och ganska stort förtroende</i>	38	42	41	-3	+1
<i>Varken stort eller litet förtroende</i>	38	42	45	-7	-3
<i>Ganska och mycket litet förtroende</i>	14	16	14	0	+2
<i>Ingen uppfattning</i>	9		–	+9	
Summa procent	99	100	100		
Antal svarande	3323	3138	272		
Internbortfall	6		9	-3	
Balansmätt	+24	+26	+27		

Kommentar. Endast svarande i Västra Götaland och Kungsbacka kommun redovisas för båda undersökningarna. I Väst-SOM finns svarsalternativet "Ingen uppfattning", vilket inte finns i Riks-SOM.

För samtliga yrkesgrupper svarar fler att de har mycket eller ganska stort förtroende än som svarar att de har ganska eller mycket litet förtroende, vilket de positiva balansmåttens visar. Överlag tycks möjligheten att svara "ingen uppfattning" inte förändra svarsfördelningen i någon nämnvärd utsträckning. Skillnaden mellan balansmåttens i Väst-SOM och Riks-SOM är relativt liten om "ingen uppfattning" inte finns med i procentbasen för Väst-SOMs svarsfördelning (kolumn 2). Precis som antagits är balansmåttens för Väst-SOM i kolumn 1 mindre då svarsmöjlighet ("ingen uppfattning") erbjuds intervjupersonen än då denna svarsmöjlighet inte beaktas i Väst-SOM (kolumn 2) eller inte finns med som svarsmöjlighet i Riks-SOM (kolumn 3).

Andelen som angivet mittenpositionen "varken stort eller litet förtroende" är mindre om intervjupersonerna givets möjligheten att svara "ingen uppfattning". Detta indikerar att en stor del av de som brukar mittenpositionen i Riks-SOM skulle ha använt "ingen uppfattning" om möjligheten funnits. Det tycks dock inte bara vara de som svarat "varken stort eller litet förtroende" som skulle ha

använt denna möjlighet, utan även andra svarsmöjligheter har sannolikt tagit emot intervjupersoner som skulle svarat "ingen uppfattning" om möjligheten funnits. Eftersom andelen svarande som begagnat mittenpositionen är mindre när det är möjligt att ange "ingen uppfattning" är de redan starkt positiva balansmåttan oftast ännu starkare om denna svarsmöjlighet inte ingår i procentbasen (se kolumn 2).

Internbortfallet tenderar att minska något då "ingen uppfattning" erbjuds intervjupersonen som svarsalternativ. Minskningen är blott 1-3 procentenheter (vilket är ungefär 15-30 procent av internbortfallet). Det tycks som få av de intervjupersoner som använder "ingen uppfattning" väljer att låta bli att svara om denna möjlighet inte uttryckligen nämns för dem. Istället verkar det vara mer vanligt att då svara "varken stort eller litet förtroende".

Låt oss sammanfatta. Om inte intervjupersonen ges möjlighet att svara "ingen uppfattning" är det vanligaste att istället ange mittenpositionen "varken stort eller litet förtroende". En inte oansenlig andel av de som skulle svarat "ingen uppfattning" anger dock antingen att de har stort eller litet förtroende. I vad mån fördelningen av dessa svar sker slumpvis eller inte vet vi inte. Det samma gäller om dessa intervjupersoner egentligen svagt lutar åt det ena eller andra polen, men vid tillfälle försöker gömma sin osäkerhet, låga intresse eller ljumma intensitet genom att bekvämt svara "ingen uppfattning" när möjlighet ges.

Vem svarar "ingen uppfattning"?

Är det så att egenskaper hos intervjupersonen har samband med användandet av "ingen uppfattning"? Till exempel finns det undersökningar som visar att utbildningsnivå har samband med viljan att ange sig sakna en uppfattning (Schuman och Presser 1981). Eftersom SOM-institutet i stor utsträckning fokuserar politik är antagligen politiskt ointresserade och personer med svaga politiska resurser överrepresenterade bland de som svarar "ingen uppfattning" (jfr t ex Svensson och Togeby 1986). I tabell 3 redovisas dels hur många som alltid angav "ingen uppfattning" på de fem undersökta yrkesgrupperna om förtroende, dels hur många som aldrig svarande "ingen uppfattning" vid dessa frågor.

Det är betydligt fler som aldrig begagnade svarsalternativet "ingen uppfattning" än som alltid använde detta svar. Betydligt mer än hälften svarade aldrig "ingen uppfattning", medan bara var 25:e person alltid använde detta svarsalternativ. Det finns systematiska skillnader mellan olika egenskaper hos intervjupersonen i bruket av "ingen uppfattning". Speciellt stora är skillnaderna mellan de som uppger sig vara mycket intresserade av politik och de som säger att de inte alls är intresserade av politik. Till viss del visar personer som i politiska sammanhang ofta karaktäriseras som resurssvaga en större villighet att svara "ingen uppfattning", medan kön och urbaniseringsgrad inte har några nämnvärda samband med bruket av detta svarsalternativ.

Tabell 3 Andel som angivet "Ingen uppfattning" på frågan om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM 2000 (procent)

	Svarar alltid "ingen uppfattning"	Svarar aldrig "ingen uppfattning"
Kön		
Man	4	60
Kvinna	5	58
Ålder		
15-19	9	51
20-24	5	64
25-29	3	66
30-39	5	62
40-49	2	67
50-59	3	65
60-75	4	50
76-85	10	36
Utbildningsnivå		
Låg	7	50
Medellåg	4	59
Medelhög	3	60
Hög	2	71
Klass		
Arbetare	5	57
Tjänstemän	2	62
Företagare	3	65
Jordbrukare	7	57
Anställningssektor		
Statlig	6	55
Kommunal	2	65
Landsting/regional	2	65
Privat	4	59
Årsinkomst		
-100.000	7	58
101.000-200.000	6	55
201.000-300.000	4	58
301.000-400.000	3	60
401.000-500.000	2	61
501.000-600.000	2	63
601.000-700.000	5	59
701.000-	4	67
Urbaniseringsgrad		
Landsbygd	4	56
Mindre tätort	5	58
Stad	3	60
Storstad	4	60

	Svarar alltid ”ingen uppfattning”	Svarar aldrig ”ingen uppfattning”
Religiösa mötesbesök		
<i>Regelbundet</i>	4	66
<i>Sällan</i>	4	61
<i>Aldrig</i>	5	56
Politiskt intresse		
<i>Mycket intresserad</i>	1	71
<i>Ganska intresserad</i>	2	64
<i>Inte särskilt intresserad</i>	5	54
<i>Inte alls intresserad</i>	13	44
Samtliga	4	59

Mycket unga och de mest ålderstigna intervjupersonerna tenderar att oftare än andra svara ”ingen uppfattning”. Det finns även stora skillnader mellan lågutbildade och högutbildade. Det är betydligt mer vanligt att lågutbildade svarar ”ingen uppfattning” än att högutbildade gör det samma. Låginkomsttagare använder sig i större utsträckning av ”ingen uppfattning” än medelinkomsttagare och framförallt höginkomsttagarna i de lägre inkomstskikten (omkring 400.000–600.000 kronor). Däremot svarar de riktigt stora höginkomsttagarna ”ingen uppfattning” lika ofta som de flesta andra. Bland arbetare och jordbrukare samt anställda inom statlig och privat sektor är det något mer vanligt att svara ”ingen uppfattning” än bland tjänstemän och företagare samt anställda inom kommunal och landstingssektor. Däremot är det relativt sällsynt att regelbundna besökare av religiösa möten svarar ”ingen uppfattning”. Två tredjedelar av de personer som regelbundet besöker religiösa möten svarar aldrig ”ingen uppfattning”.

Till viss del tycks det som om användandet av ”ingen uppfattning” är knutet till resurssvaga grupper. Precis som vid riksdagsvalen då valdeltagande ofta är relativt lågt bland lågutbildade, låginkomsttagare, unga och äldre samt politisk ointresserade svarar personer med dessa egenskaper i relativt stor utsträckning ”ingen uppfattning”. Däremot är det nästan lika vanligt att män anger ”ingen uppfattning” som att kvinnor gör det samma. Några större skillnader beroende på urbaniseringsgrad går heller inte att upptäcka.

Vem anger en mittenposition?

Precis som är fallet vad gäller ”ingen uppfattning” kan vissa demografiska egenskaper ha samband med viljan att ange en mittenposition. I det nu aktuella fallet består mittenpositionen av ”varken stort eller litet förtroende”. I tabell 4 redovisas både andelen som alltid och andelen som aldrig svarar ”varken stort eller litet förtroende”. Tyvärr är andelen svarande från Västra Götaland och Kungsbacka

kommun för få i Riks-SOM för en analys med de omfattande nedbrytningar som redovisas i tabellen. Därför kan vi återigen endast redovisa data från Väst-SOM.

Tabell 4 *Andel som alltid respektive aldrig angivet "Varken stort eller litet förtroende" på frågan om förtroende för hur olika yrkesgrupper sköter sitt arbete i Väst-SOM år 2000 (procent)*

	Svarar alltid "Varken stort eller litet"	Svarar aldrig "Varken stort eller litet"
Kön		
Man	3	23
Kvinna	2	35
Ålder		
15-19	2	47
20-24	2	37
25-29	2	35
30-39	2	36
40-49	2	29
50-59	3	31
60-75	2	34
76-85	1	46
Utbildningsnivå		
Låg	2	38
Medellåg	2	32
Medelhög	2	37
Hög	2	28
Klass		
Arbetare	3	36
Tjänstemän	2	31
Företagare	2	39
Jordbrukare	2	27
Anställningssektor		
Statlig	2	37
Kommunal	3	33
Landsting/regional	2	31
Privat	2	33
Årsinkomst		
-100.000	3	44
101.000-200.000	3	37
201.000-300.000	2	35
301.000-400.000	2	33
401.000-500.000	1	35
501.000-600.000	3	30
601.000-700.000	1	30
701.000-	2	29

	Svarar alltid ”Varken stort eller litet”	Svarar aldrig ”Varken stort eller litet”
Urbaniseringsgrad		
<i>Landsbygd</i>	2	36
<i>Mindre tätort</i>	2	35
<i>Stad</i>	2	36
<i>Storstad</i>	2	33
Religiösa mötesbesök		
<i>Regelbundet</i>	2	33
<i>Sällan</i>	2	35
<i>Aldrig</i>	2	35
Politiskt intresse		
<i>Mycket intresserad</i>	2	33
<i>Ganska intresserad</i>	2	32
<i>Inte särskilt intresserad</i>	2	34
<i>Inte alls intresserad</i>	2	47
Samtliga	2	35

Nästan oberoende av intervjupersonens egenskaper tycks andelen som alltid svarar ”varken stort eller litet förtroende” vara ungefär två procent. Några nämnvärda variationer erbjuds inte ens med hänsyn till politiskt intresse. Det är möjligt att detta beror på möjligheten att svara ”ingen uppfattning”, men vi kan ingenting veta då det inte är möjligt att jämföra med Riks-SOM. Däremot tycks det som om intervjupersonernas egenskaper har en viss betydelse för om man aldrig använder mittenpositionen. Antagligen innebär möjligheten att svara ”ingen uppfattning” att de intervjupersoner som ofta använder detta alternativ – politiskt ointresserade, låginkomsttagare, lågutbildade, yngre och äldre – relativt sällan har svarat ”varken stort eller litet förtroende”. Det är till exempel vanligare att personer som är politiskt ointresserade aldrig svarar ”varken stort eller litet förtroende” än att de som är mycket politiskt intresserade aldrig använder detta svarsalternativ. Det är inte otroligt att politiskt ointresserade ser det som en mindre prestigeförlust att inte ange en uppfattning än personer som anser sig vara politiskt intresserade. Motsvarande resonemang går också att applicera på fler grupper (t. ex. lågutbildade eller höginkomsttagare). Återigen: slutsatserna skulle vara säkrare om en jämförelse med Riks-SOM hade varit möjlig att göra.

SOM man svarar får man svar

Nå, påverkas svarsfördelningen om intervjupersonen har möjlighet att svara ”ingen uppfattning”? Egentligen inte, i alla fall inte i någon beaktansvärd omfattning. Det tycks som om de flesta som antagligen skulle svara att de inte har någon uppfattning istället anser sig kunna ange en mittenposition (varken stort eller

litet). Några som antagligen skulle ha använt ”ingen uppfattning” om möjligheten funnits svarar dock mer substantiellt och anger en riktning (stort eller litet) i sina svar. Om dessa är slumpmässigt fördelade eller egentligen har en åsikt men av någon anledning låter bli att meddela den om de istället kan svara ”ingen uppfattning” går inte att avgöra. Möjligheten att svara ”ingen uppfattning” minskar till viss del internbortfallet. Eftersom internbortfallet redan från början är lågt rör det sig dock bara om en minskning med 1-3 procentenheter, vilket dock utgör 15-30 procent av internbortfallet om intervjupersonen inte har möjlighet att svara ”ingen uppfattning.” Det är främst personer med lågt politiskt intresse, låg utbildning och andra faktorer som ofta kopplas samman med små politiska resurser som väljer att svara ”ingen uppfattning.” Bland dem som alltid använder mittenalternativet är politiskt ointresserade och resurssvaga inte överrepresenterade. Det finns således indicier som pekar på att förekomsten av svarsalternativet ”ingen uppfattning” minskar det snedvridna användandet av mittenpositionen. Däremot tycks det vara prestigemässigt lättare för politiskt intresserade, högutbildade eller höginkomstagare att svara ”varken stort eller litet förtroende” än ”ingen uppfattning.” Det är tämligen vanligt att dessa grupper i alla fall någon gång svarar ”varken stort eller litet förtroende” medan det är vanligare att politiskt ointresserade, lågutbildade och höginkomstagare aldrig använder detta svarsalternativ. De använder istället möjligheten att ange ”ingen uppfattning.”

Referenser

- Converse, Philip. 1970. ”Attitudes and non-attitudes: Continuation of a dialogue.” I Edward Tufte (red). *The Quantitative Analysis of Social Problems*. Reading: Addison-Wesley, s 168-189.
- Gilljam, Mikael och Donald Granberg. 1993. ”Should We Take Don't Know for an Answer?” *Public Opinion Quarterly*: 57, s 348-357.
- Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red). 2001. *Land, Du välsignade*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Schuman, Howard och Stanley Presser. 1981. *Questions and Answers in Attitude Surveys. Experiments on Question Form, Wording, and Context*. San Diego: Academic Press.
- Svensson, Palle och Lisa Togeby. 1986. *Politisk opbrud? De nye mellemlags grærodsdeltagelse*. Århus: Forlaget Politica.